

Γκαργκάγιεβα Ό. Β. **Λεκτικά πολιτισμικά παλίμνηστα στον ελληνικό τύπο**

*Γκαργκάγιεβα Όλγα του Βίκτορ, Καθηγήτρια Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας
Κρατικό Πανεπιστήμιο Μαριούπολης, Μαριούπολη, Ουκρανία*

Received October 16, 2013; Revised November 5, 2013; Accepted November 15, 2013

Σύντομη περίληψη: Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η καταγραφή και η μελέτη των λεκτικών πολιτισμικών παλίμνηστων στον ελληνικό τύπο, η μελέτη, δηλαδή, διαφοροποιημένων λέξεων ή εκφράσεων με πολιτισμικό φορτίο. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε τίτλους των ελληνικών εφημερίδων σε περίοδο από 2010 έως 2012. Έτσι, μας δίνεται η δυνατότητα να μελετήσουμε το γλωσσικό φαινόμενο των λεκτικών πολιτισμικών παλίμνηστων συγχρονικά τόσο σε επίπεδο σημασιολογικών πεδίων, όσο και σε επίπεδο συχνότητας εμφάνισής τους.

Λέξεις-κλειδιά: πολιτισμός, πολιτισμικό φορτίο, λεκτικό πολιτισμικό παλίμνηστο, τίτλος της εφημερίδας, σημασιολογικό πεδίο

Όπως είναι γνωστό, με τον όρο *παλίμνηστα* (πάλιν+ψάω = "αποξέω"), στην πιο γενικευμένη του χρήση, εδώ και αιώνες, περιγράφονται περγαμινές ή πάπυροι ή ζωγραφικοί πίνακες οι οποίοι, για λόγους οικονομίας στη γραφική ύλη, χρησιμοποιήθηκαν για δεύτερη φορά, αφού απαλείφθηκε το αρχικό τους περιεχόμενο και επικαλύφθηκε το νέο. Συχνά, μαζί με την τελευταία εγγραφή στο παλίμνηστο, ο αποδέκτης προσλαμβάνει ίχνη από παλιότερα κείμενα ή εικόνες που, καθώς δεν έχουν σβηστεί εντελώς, φέρουν το άρωμα άλλων εποχών, κόσμων ή πολιτισμών.

Κατά αναλογία, στο επίπεδο της λεκτικής έκφρασης, στη διδακτική και άλλες επιστήμες της γλώσσας, από τις αρχές της δεκαετίας του 90, ο όρος *λεκτικά πολιτισμικά παλίμνηστα* – τον οποίο εισήγαγε ο Robert Galisson – χρησιμοποιείται για διατυπώσεις που δημιουργούνται απαλείφοντας εσκεμμένα ένα μέρος από μια πολύ γνωστή πολιτισμική κοινότητα παγιωμένη έκφραση και αντικαθιστώντας το με ένα νέο. Με αυτό τον τρόπο, ο αποδέκτης του λεκτικού παλίμνηστου προσλαμβάνει τη νέα έκφραση συγχρόνως με την υπόμνηση της παλιάς και με όλο το πολιτισμικό φορτίο με το οποίο συνειρμικά συνδέεται [5, 149-150].

Τα λεκτικά πολιτισμικά παλίμνηστα τράβηξαν την προσοχή αρκετών ερευνητών κυρίως επειδή:

- συγκαταλέγονται στα πιο δημοφιλή παιχνίδια λεκτικής δημιουργικότητας σε πολλούς τομείς της επικοινωνίας, όπως: τα ΜΜΕ (π.χ. *Νέα δημοκρατία: "Σεμνά και μετρητά"*), στα παραμύθια (π.χ. *Τα τρία μικρά*

λυκάκια), στο θέατρο (π.χ. *Η παπουτσωμένη Ντόρα*), σε τίτλους βιβλίων, στη διαφήμιση κ.α.

- θέτουν ποικίλα προβλήματα ενδογλωσσικής ή εξωγλωσσικής διαπολιτισμικής επικοινωνίας καθώς είναι αδιαφανή ή εξαιρετικά δύσκολα στην κατανόηση για αποδέκτες που δε μοιράζονται το ίδιο κοινό πολιτισμικό φορτίο. Για παράδειγμα, συχνά, απροσπέλαστα όχι μόνο για όσους μαθαίνουν ξένες γλώσσες αλλά για άτομα με διαφορετικές εμπειρίες πρόσληψης από τους νομιμοποιημένους αποδέκτες, όπως: άλλης ηλικιακής ή κοινωνικής ομάδας, αυτόχθονες ομιλητές του εξωτερικού, μη ενημερωμένους στην επικαιρότητα, μη εξοικειωμένους με ένα θέμα ή μια κοινωνική πραγματική (π.χ. *Ο κύκλος των "παραπλανηθέντων υποργών"*), κ.λπ.
- δίνουν ενδιαφέρουσες πληροφορίες για το κοινό πολιτισμικό κεφάλαιο μιας κοινωνικής ομάδας, σε ενδογλωσσικό ή εξωγλωσσικό επίπεδο, σε παγιωμένες εκφράσεις από παροιμίες, ρητά, συνθήματα, τίτλους, τηλεοπτικές ατάκες κ.λπ.
- αποτελούν πρόκληση ή βραχνά για διερμηνείς, μεταφραστές και κάθε είδους ενδογλωσσικούς ή εξωγλωσσικούς διαμεσολαβητές.

Σκοπός της παρούσας έρευνας, λοιπόν, είναι η καταγραφή και η μελέτη των λεκτικών πολιτισμικών παλίμνηστων στον ελληνικό τύπο. Στο δημοσιογραφικό λόγο, όπως και στο διαφημιστικό, χρησιμοποιούν συχνά αυτού του είδους τα εκφωνήματα-τακτικές για να τραβήξουν την προσοχή των αναγνωστών-καταναλωτών

και να αυξήσουν τη συναισθηματική τους φόρτιση, χρησιμοποιώντας λεκτικά σχήματα προσιτά και οικεία, ακόμη και λογοπαίγνια, με μεγάλη απήχηση στο κοινό.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε τίτλους των ελληνικών εφημερίδων κατά την περίοδο από 2010 έως 2012. Έτσι, μας δίνεται η δυνατότητα να μελετήσουμε το γλωσσικό φαινόμενο των λεκτικών πολιτισμικών παλίμψηστων συγχρονικά τόσο σε επίπεδο σημασιολογικών πεδίων, όσο και σε επίπεδο συχνότητας εμφάνισής τους.

Ο συντάκτης του τίτλου του δημοσιογραφικού κειμένου είναι υποχρεωμένος να δώσει στον τίτλο του τόση έκταση όση του επιτρέπουν οι τυπογραφικές και οι άλλες τεχνικές φύσεως δυνατότητες. Ακόμη ο χρόνος που έχει στη διάθεσή του είναι συνήθως πολύ περιορισμένος. Γι' αυτό άλλωστε καταφεύγει συχνά σε εκμετάλλευση ήδη γνωστών φράσεων, σλόγκαν, συνθημάτων, παροιμιών κτλ. που προέρχονται είτε από τον καθημερινό προφορικό λόγο, είτε από τίτλους άλλων ειδών λόγου μαζικής επικοινωνίας (λογοτεχνικά βιβλία, κινηματογραφικές ταινίες, τραγούδια κτλ.). Τα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας διατηρούν στη μνήμη τους σχετικά σταθερές και διαρκείς σημασιολογικές αναπαραστάσεις. Πρόκειται για τη λεγόμενη, στο χώρο της Πραγματολογίας, κοινή γνώση ή πολιτισμική γνώση.

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός ανάμεσα στους όρους 'πολιτιστικό' και 'πολιτισμικό'. Ο όρος πολιτιστικό αναφέρεται στον ιστορικό πολιτισμό μιας χώρας, στα επιτεύγματα, στη δυναμική συμμετοχή του στη διαμόρφωση του κόσμου. Η πολιτιστική γνώση είναι θεσμοθετημένη γνώση. Αποκτιέται μέσω της συνεχούς εκπαίδευσης αλλά και στο κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο παίζει συχνά το ρόλο του εκπαιδευτικού φορέα. Ο όρος πολιτισμικό δηλώνει την καθημερινή επαφή, το οικογενειακό περιβάλλον, την παρέα, τις κοινωνικές εκδηλώσεις. Η πολιτισμική γνώση είναι εμπειρική, κατακτιέται καθημερινά μέσω της κοινωνικοποίησης και όχι μέσω κάποιου θεσμικού φορέα. Η απλούστατη αυτή μορφή γνώσης αντικατοπτρίζεται στις γλωσσικές αξίες, διαφορετικές από γλώσσα σε γλώσσα. Οι μεγάλες διαφορές των γλωσσών είναι κυρίως πολιτισμικές. Τέλος, υπάρχει και η διασταύρωση του πολιτιστικού και του πολιτισμικού: στοιχεία καθημερινού πολιτισμού, πολιτισμικά, επικαιρότητας (αθλητισμός, κινηματογράφος, πολιτική) [1, 112-123].

Μιλάμε για κοινή πολιτισμική γνώση διότι η πολιτιστική, εφόσον δεν έχουν όλοι την ίδια εκπαίδευση και δε ζουν στο ίδιο κοινωνικό περιβάλλον, δεν μπορεί να αποτελεί κοινή γνώση για όλη τη γλωσσική κοινότητα.

Η κοινή πολιτισμική γνώση των πραγμάτων, είναι καθοριστική για την κατανόηση της σημασίας των εκφωνημάτων, ενώ είναι απαραίτητη για την κατανόηση των συνταγματικών φράσεων (των ιδιωτισμών, των στερεότυπων και παροιμιακών φράσεων, κ.ά.). Προκύπτει λοιπόν το εξής ερώτημα: η κοινή πολιτισμική γνώση αποτελεί μέρος του σημασιολογικού (της σημασίας); Έτσι προκύπτει ο όρος πολιτισμικό φορτίο. Ποια είναι η σχέση σημασιολογικού και πολιτισμικού φορτίου; Ο Galisson ορίζει το πολιτισμικό φορτίο ως το δεύτερο περιεχόμενο του σημείου, ως ένα επιπλέον σημασιολογικό (σημασία). Σε αυτή τη θεώρηση, το σημασιολογικό

εννοείται ως προτερόχρονο, επειδή η εγγραφή του δεύτερου περιεχομένου, του πολιτισμικού φορτίου, χρειάζεται ένα σημείο ήδη διαμορφωμένο σημασιολογικά για να εναποθέσει την αξία του [5, 158]. Το πολιτισμικό φορτίο, που χαρακτηρίζει το λεξιλόγιο μιας γλώσσας, εντοπίζεται περισσότερο στην αξία, παρά στη σημασία. Υποθέτουμε ότι το πολιτισμικό φορτίο είναι η κοινή κληρονομιά όλων των μελών μιας γλωσσικής κοινότητας.

Η γλώσσα που χρησιμοποιούν οι ομιλητές δεν εξαρτάται μόνο από τις γλωσσικές δεξιότητες αλλά και από τις συνθήκες πρόσληψης. Υπάρχουν βασικές ανισότητες μεταξύ των χρηστών της γλώσσας ως προς τις ίσες ευκαιρίες απόκτησης των πολιτισμικών δεδομένων. Επιπλέον, τα κοινωνικά χαρακτηριστικά γνωστά από την κοινωνιογλωσσολογία όπως η ηλικία, η διαφορετική καταγωγή, το κοινωνικό στρώμα, επιφέρουν ανομοιογένεια στην κοινή πολιτισμική γνώση. Έτσι, για παράδειγμα, νεαροί ομιλητές δεν αναγνωρίζουν συχνά τα πολιτισμικά στοιχεία με τα οποία φορτίζουν τις λέξεις οι μεσήλικες.

Θα ονομάσουμε πολιτισμικές εκφράσεις τους συνταγματικούς συνδυασμούς που για την κατανόηση της σημασίας τους προϋποθέτουν την κοινή πολιτισμική γνώση. Τέτοιες είναι οι ιδιωτισμοί, οι παγιωμένες εκφράσεις, παροιμίες, λαϊκές και λόγιες ρήσεις και γνωμικά, παροιμίες, παροιμιακές εκφράσεις κ.ά. Παρόλες τις διακυμάνσεις, το νόημα των πολιτισμικών εκφράσεων καταφέρνει να ενώνει τους φυσικούς ομιλητές μιας γλώσσας κατά τρόπο ομόφωνο σε μια γλωσσική κοινότητα. Το περιεχόμενο των εκφωνημάτων αυτών είναι σε θέση να ξυπνήσει στις μνήμες της κοινότητας εικόνες συμπληρωματικές εκτός του περιγραφόμενου σημασιολογικού. Έχει δηλαδή ανακλητική μνημονική δύναμη.

Το λεκτικό παλίμψηστο είναι συνάμα μια κρυμμένη (με παραποίηση) έκφραση που ανακαλεί κοινές μνήμες και μια διδακτική πόρτα, που ανοίγει με τις μορφές πολιτισμού και που προάγει την καθημερινή επικοινωνία [5, 154]. Η υποκειμενικότητα που πηγάζει από τη διαφορετική ιδιοσυγκρασία και το χαρακτήρα των μελών της κάθε γλωσσικής κοινότητας, από τα κοινωνιολογικά τους χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, κοινωνική τάξη), δεν αναστέλλει την κοινή βάση πολιτισμικής γνώσης που μοιράζονται τα μέλη της γλωσσικής κοινότητας. Το κύριο χαρακτηριστικό των εκφράσεων αυτών είναι η μερική παραποίηση παγιωμένων πολιτισμικών εκφράσεων, η ανασύσταση των άμεσων συστατικών τους και ο εφήμερος χαρακτήρας της γλωσσικής αυτής κατασκευής. Στις παγιωμένες αυτές εκφράσεις που παραποιούνται εντάσσονται όχι μόνο οι στερεότυπες πολιτισμικές εκφράσεις, αλλά και πολιτιστικά προϊόντα, όπως είναι οι τίτλοι βιβλίων, οι συγγραφικές ρήσεις, οι τίτλοι κινηματογραφικών και θεατρικών έργων, τα διαφημιστικά μηνύματα, κ.ά.

Ένα νέο μήνυμα επικαλείται ένα παλιό, ως απαραίτητη προϋπόθεση για την κατανόηση της σημασίας του. Τα παλίμψηστα είναι εκφωνήματα με πολιτισμική φόρτιση, επειδή για την αποκωδικοποίηση του μηνύματός τους επικαλούνται την κοινή πολιτισμική αλλά και πολιτιστική γνώση (ειδικές γνώσεις, μορφωτικό

επίπεδο, εκπαίδευση, λογοτεχνική ενημέρωση). Η σημασία τους είναι περιστασιακή και συμφραστική. Η παραλλαγή φαίνεται να σκιάζει το νόημα, πρόκειται όμως για μια αναγνωρίσιμη από τους ομιλητές παραλλαγή. Επικαλείται τα ψήγματα της συλλογικής ταυτότητας των ομιλητών [2, 224].

Το κομμάτι αυτό της σημασίας είναι αυτονόητο για τους ομιλητές της γλωσσικής κοινότητας, αποτελεί μέρος των γενικών γνώσεων (κοινή γνώση) που κατέχει αυτή για τον κόσμο. Αρκεί μία λέξη (**Ακονίζουν τα... σποτάκια τους**) ή ένας γνώριμος συνταγματικός συνδυασμός (**Και ζήσαν αυτοί καλά... στη Νότια Γαλλία**), για να ανακαλέσει ο φυσικός ομιλητής την κοινή πολιτισμική γνώση που συμερίζεται με την πλειοψηφία της γλωσσικής κοινότητας. Βέβαια, αυτή η διαδικασία είναι τόσο φυσική και αυτονόητη, που περνά σχεδόν απαρατήρητη. Ένας Έλληνας θα αντιληφθεί ότι το εκφώνημα *Κρύος, καιρός για σούπα!* παραπέμπει στο κλισέ *Κρύο, καιρός για δύο* ή ότι η έκφραση *Βάλε κρασί στο κοκτέιλ σου!* αναφέρεται στην αντίστοιχη *Βάλε νερό στο κρασί σου*, σχεδόν στιγμιαία, μέσα σε κλάσματα του δευτερολέπτου. Ακόμη και το διαφημιστικό σποτ γνωστού καθαριστικού *Ψεκάστε, σκουπίστε, τελειώσατε* χαίρει καθολικής παράδοξης και έχει εδραιωθεί πολιτισμικά στη συνείδηση των φυσικών ομιλητών, για αυτό και η ανάπασή του δεν δημιουργεί προβλήματα αναγνώρισης και κατανόησης [3, 162].

Υπάρχουν πολλά πολιτισμικά παλίμψηστα που προέρχονται από το χώρο του κινηματογράφου, του τραγουδιού, της λογοτεχνίας, της διαφήμισης. Για παράδειγμα, *Κορίτσια, όχι στον ήλιο!*, *Η αβάσταχτη γοητεία του αυτονόητου*, *Ψωνίζω, άρα υπάρχω*, *Έχει παλιόκαιρο τη μέρα που βραβεύτηκε*. Αυτά χαρακτηρίζονται από έναν εφήμερο παράγοντα, δηλαδή δεν είναι βέβαιο πως όλοι οι ομιλητές μπορούν να αναγνωρίσουν το τραγούδι, την ταινία, το βιβλίο, τη διαφήμιση κτλ. που κρύβεται από πίσω και επιπλέον η αποκωδικοποίηση των μνημάτων εξαρτάται από παράγοντες όπως το μορφωτικό επίπεδο, την ενασχόληση με τη μουσική, τη λογοτεχνία, τον κινηματογράφο κτλ. Αν ο ομιλητής δεν γνωρίζει, λόγου χάρη, την ταινία *Κορίτσια στον ήλιο*, το βιβλίο *Η αβάσταχτη ελαφρότητα του είναι*, το ρητό *Σκέφτομαι, άρα υπάρχω* και το τραγούδι *Παλιόκαιρος*, πιθανότατα δε θα κατανοήσει ότι πρόκειται για παραποιημένα εκφωνήματα (πολιτισμικά παλίμψηστα), ούτε θα μπει στη διαδικασία να ενεργοποιήσει το γλωσσικό και πολιτισμικό του υπόβαθρο.

Λοιπόν, η έρευνά μας πραγματοποιήθηκε σε τίτλους άρθρων των ελληνικών εφημερίδων. Οι τίτλοι στις σύγχρονες εφημερίδες έχουν τη δική τους ρητορική που εκφράζεται με ιδιαίτερα μορφοσυντακτικά σχήματα και σχήματα λόγου. Χαρακτηρίζονται από πολυλεειτουργικότητα (κατευθυντική, επιλεκτική, δελεαστική, περιληπτική, ενισχυτική λειτουργία) και είναι ένα κείμενο εξαιρετικών γλωσσικών και νοητικών απαιτήσεων [4, 646-647]. Για τις ανάγκες της έρευνας τα παλίμψηστα που καταγράφηκαν κατηγοριοποιήθηκαν με βάση κριτήριο – τα σημασιολογικά πεδία στα οποία ανήκουν.

Μελετώντας τα σημασιολογικά πεδία και την τυπολογία των παλίμψηστων, όπως κατηγοριοποιήθηκαν από τον Galisson, είμαστε σε θέση να προσδιορίσουμε τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας που "αγγίζουν" με την εμφάνισή τους τα παλίμψηστα.

Οι κατηγορίες του πολιτισμού όπου εντοπίζονται τα λεκτικά πολιτισμικά παλίμψηστα είναι οι εξής:

- στην κατηγορία του *θεσμικού πολιτισμού* ανήκουν τίτλοι και παραθέματα λογοτεχνικών, θεατρικών, ποιητικών, μουσικών, φιλοσοφικών, καλλιτεχνικών δημιουργημάτων ή ιστορικών γεγονότων και προσώπων, μυθολογικών, γλωσσολογικών και επιστημονικών γνώσεων: "*Βίος και ποικιλότητα*" ("*Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά*"),
- στην κατηγορία του *εμπειρικού πολιτισμού* ανήκουν οι τίτλοι και τα παραθέματα κινηματογραφικών ταινιών, τραγουδιών, τηλεοπτικών εκπομπών και τηλεπαιχνιδιών, κινουμένων σχεδίων, πολιτικών λόγων, καθώς επίσης και λέξεις ή εκφράσεις καθημερινής χρήσης (παροιμίες, αρχαίες ρήσης, συνθήματα, διαφημιστικά μηνύματα, σλόγκαν): "*Ψωμί, παιδεία, τηλε-υιοθεσία*" ("*Ψωμί, παιδεία, ελευθερία*"), "*Αυτοκίνητο του γλυκού νερού*" (*του γλυκού νερού*)
- στην κατηγορία του *διασταυρωμένου πολιτισμού* ανήκουν τίτλοι και παραθέματα παιδικών μύθων, λαϊκών τραγουδιών, εκκλησιαστικών και ιστορικών κειμένων "*Είχε παλιόκαιρο τη μέρα που βραβεύτηκε*" (ελληνικό τραγούδι "Παλιόκαιρος").

Στις γλωσσικές αλλαγές που υφίστανται τα παλίμψηστα καταγράφονται οι αντικαταστάσεις ή προσθήκες στα αρχικά μέρη του λόγου του εκφωνήματος (ουσιαστικού, επιθέτου, ρήματος, επιρρηματος), η προσθήκη σημείων στίξης (αποσιωπητικών, εισαγωγικών, ερωτηματικών, κτλ), στοιχεία που αλλοιώνουν την αρχική μορφή του εκφωνήματος. Ο Χατζησαβίδης εξηγεί ότι η έλλειψη κάποιου όρου της πρότασης (άρρητη έλλειψη) ή η δηλούμενη από το συντάκτη με κάποια σημεία στίξης (ρητή έλλειψη) αποτελεί πολύ συχνά εμφανιζόμενο μορφο-συντακτικό φαινόμενο, προκαλώντας ερμηνεύσιμη τεχνητή ασάφεια στο εκφώνημα [4, 650].

Τα λεκτικά πολιτισμικά παλίμψηστα στον ελληνικό τύπο (συνολικά 120 μονάδες) κατηγοριοποιούνται σε έξι μεγάλα σημασιολογικά πεδία (πολιτική, πολιτισμός, κοινωνία, αθλητισμός, οικονομία, παιδεία). Το κοινωνικό πεδίο περιλαμβάνει θέματα που αναφέρονται στην υγεία, στην εργασία, στις συγκοινωνίες, στο περιβάλλον, σε αστυνομικά και δικαστικά θέματα, ενώ στο πολιτιστικό πεδίο εκφωνήματα που αφορούν στη δημοσιογραφία, στην τηλεόραση, στο θέατρο, στη μουσική και στον κινηματογράφο. Πιο αναλυτικά: **πολιτική** (26,1%), **πολιτισμός** (21,6%), **κοινωνικά** (20%), **αθλητισμός** (16,9%), **οικονομία** (12,7%), **παιδεία** (2,7%)

Στα παραπάνω σημασιολογικά πεδία και ποσοστά παρατηρούμε ότι η χρήση των λεκτικών πολιτισμικών παλίμψηστων καλύπτει το μεγαλύτερο φάσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας. Περισσότερο από ένα στα τέσσερα παλίμψηστα αναφέρονται στο χώρο της πολιτικής, γεγονός αναμενόμενο αφού ο κύριος ρόλος των εφημερίδων ταυτίζεται, πρωτίστως, με την

ενημέρωση και το σχολιασμό πολιτικών γεγονότων και δράσεων, καθώς η πολιτική αποτελεί κοινό τόπο ενδιαφέροντος για άτομα με διαφορετικά κοινωνιολογικά χαρακτηριστικά στην Ελλάδα. Αντίθετα, τομείς όπου απαιτείται περισσότερη προσοχή στον τρόπο έκφρασης όπως είναι τα θέματα παιδείας και οικονομίας, που είναι συγχρόνως τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας περισσότερο εξειδικευμένοι και που, θα λέγαμε, έλκουν το ενδιαφέρον ενός ειδικού κοινού, δεν χαρακτηρίζονται από εκτεταμένη χρήση παλίμψηστων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι πιο συνηθισμένες περιπτώσεις παλίμψηστων έχουν να κάνουν με αντικατάσταση μέρους του εκφωνήματος, που πρόκειται συνήθως για ουσιαστικό και σπανιότερα για επίθετο, ενώ αναφορικά με τα σημεία στίξης οι εφημερίδες δείχνουν προτίμηση στη χρήση των αποσιωπητικών. Περισσότερο εφευρηματικοί στη χρήση παλίμψηστων αναδεικνύονται οι αρθρογράφοι της εφημερίδας "Ελευθεροτυπία", όπως φαίνεται και από τα παραδείγματα που ενδεικτικά παραθέτουμε: "χειρο-παίδες", "απότομο φρενΑΡΗΣμα", "43 ΔΙΣ. Εξαμαρτείν", "φορολογική εγκύκλιος στο πάρα 5", "... εL.A.τε για διακοπές", "Πόντοι Πιλάτοι", "Νυν και Α.Ε.Ι." (Ελευθεροτυπία, Καθημερινή).

Παρατηρούμε ότι στις προηγούμενες περιπτώσεις οι αρθρογράφοι αρέσκονται στη χρήση σημείων στίξης (παύλας, αποσιωπητικών), κεφαλαιοποίησης με σημασιολογικό περιεχόμενο μέρους ή ολόκληρης λέξης (φρενΑΡΗΣμα, Α.Ε.Ι.), όπου πολλές φορές επιστρατεύεται και ξένη γλώσσα (εL.A.τε), η πληθυντικοποίηση εκφωνήματος (Πόντοι Πιλάτοι) και η εσκεμμένα λανθασμένη ορθογραφική απόδοση (εγκύκλιος).

Από την έρευνά που προηγήθηκε κατέστη φανερό ότι η πολυλειτουργικότητα των δημοσιογραφικών τίτλων που είναι λεκτικά πολιτισμικά παλίμψηστα δεν επιτυγχάνεται σε ικανοποιητικό βαθμό ή τουλάχιστον στο βαθμό που θα επιθυμούσαν οι συντάκτες τους. Τα λεκτικά πολιτισμικά παλίμψηστα, αν και αναγνωρίζονται ως ευφυή δημιουργήματα που η αποπαγίωσή τους δεν αντιμετωπίζεται ως ιδιαίτερο πρόβλημα από τους αναγνώστες, δε συμβάλλουν, όσο θα περίμενε κανείς, στο κύρος της εφημερίδας που τα χρησιμοποιεί. Η έρευνά μας έδειξε ότι το γλωσσικό ύφος και η ιδεολογική τοποθέτηση της κάθε εφημερίδας επηρεάζει την υιοθέτηση αυτής της μορφής δημοσιογραφικής έκφρασης, ενώ οι πολιτικές και κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της εποχής δεν επηρεάζουν ιδιαίτερα τη συχνότητα εμφάνισής τους στον ελληνικό τύπο. Αντίθετα, η τυπολογία και η κατηγορία στην οποία κατατάσσονται επηρεάζουν το κύρος και την εικόνα που έχουν οι αναγνώστες για συγκεκριμένες εφημερίδες. Γι' αυτό το λόγο και βλέπουμε παλίμψηστα που είναι έντονα χρωματισμένα, παραδείγματος χάρι, πολιτικά, κοινωνικά, και εμφανίζονται στη μια εφημερίδα να μην κάνουν την εμφάνισή τους στην άλλη.

Πιστεύουμε ότι μια νέα έρευνα, στηριζόμενη σε μεγαλύτερο αριθμό διαστρωματωμένου δείγματος που να αποτελεί τακτικό αναγνωστικό κοινό των δύο συγκεκριμένων εφημερίδων, θα είναι σε θέση να μας δώσει μια περισσότερο ολοκληρωμένη εικόνα για την αποτελεσματικότητα της χρήσης των λεκτικών πολιτισμικών παλίμψηστων στους δημοσιογραφικούς τίτλους, καθώς η κατασκευή τους δε χαρακτηρίζεται πάντα από ιδιαίτερη ευκολία από την πλευρά του συντάκτη τους, από τον οποίο απαιτούνται, πολλές φορές, ικανότητες γλωσσοπλαστικού τύπου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α. Οι στερεότυπες εκφράσεις και η διδακτική της νέας ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. Αθήνα: Πατάκης, 2006. – Σ. 112-137
2. Κουρδής Ε. Λεκτικά πολιτισμικά παλίμψηστα στον τύπο // In Proceedings of the 7th International Conference on Greek Linguistics, University of York, 2005. – Σ. 213-234.
3. Συμεωνίδου-Χριστίδου Τ. Σημασία και δεξιότητες κατανόησης στη ξένη γλώσσα. Πολιτισμικές παραμέτροι // Γλωσσικές εφαρμογές, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: Σχολείο Νέας Ελληνικής Γλώσσας, 1997. №3. – Σ. 26-31.
4. Χατζησαββίδης Σ. Η ρητορική των τίτλων στον ελληνικό δημοσιογραφικό λόγο // Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα, Πρακτικά της 17ης Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη, 1997. – Σ. 643-657.
5. Galisson R. Les palimpsestes verbaux: des actualisateurs et des révélateurs culturels remarquables pour publics étrangers. Paris, 1995. – S. 141-163.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Anastasiádi-Symeonídi A. Oi stereótypes ekfráseis kai i didaktikí tis néas ellīnikís os défteris glóssas [Stereotyped expressions and the teaching of Greek as a second language]. Athína: Patákis, 2006. – S. 112-137
2. Kourdís E. Lektiká politismiká palimpsesta ston týpo. Synchronikí kai diachronikí meléti simasiologikón pedíon kai sychnotítas emfánisjs tous [Verbal cultural palimpsests in the press] // In Proceedings of the 7th International Conference on Greek Linguistics, University of York, 2005. – S. 213-234.
3. Symeonídu-Christídu T. Simasia kai dexiotítis katanóisjs stí xéni glóssa. Politismikés paramétroi [Importance and comprehension skills in a foreign language. Cultural considerations] // Glóssikés efarmogés, Aristotéleio Panepistímio Thessaloníkis: Scholeío Néas Ellīnikís Glóssas, 1997. №3. – S. 26-31.
4. Chatzissavídjs S. I rītorikī ton títlon ston ellīnikó dīmosiografikó lógo [The rhetoric of securities Greek journalistic purpose] // Melétes gia tīn Ellīnikī Glóssa, Praktiká tis 17js Etīsias Synántisjs tou Toméa Glóssologías tis Filofofikīs Scholīs tou APTh, Thessaloníkī, 1997. – S. 643-657.

Gargaieva O. Verbal cultural palimpsests in the Greek press

Abstract: The aim of this paper is to record and study the verbal cultural palimpsests in the Greek press, that is to say, the study of differentiated words or expressions with shared cultural charge. The research was based on titles of the Greek newspapers, during the period from 2010 to 2012. Thus, we have been given the possibility to study the linguistic phenomenon of verbal cultural palimpsests, synchronically at the level of semantic fields and at the level of their frequency of appearance.

Keywords: culture, cultural charge, cultural palimpsest, a title of the newspaper, semantic field

Science and Education a New Dimension: Philology, I(2), Issue: 11, Nov. 2013.

www.seanewdim.com

Гаргаева О.В. Лексические культурные палимпсесты в греческой прессе

Аннотация: В статье рассматриваются лексические культурные палимпсесты в греческой прессе, то есть словосочетания с ярко выраженной культурной коннотацией. Исследование проводилось на материале заголовков греческих газет в период 2010-2012 г. Выделяются семантические поля лексических палимпсестов, а также анализируется частота их появления в газетных заголовках.

Ключевые слова: *культура, культурная коннотация, лексический культурный палимпсест, газетный заголовок, семантическое поле*